

LITTERATUR

TRE BÖCKER OM FINLANDS KRIG

Tre böcker, som behandla Finlands krig ha nyligen publicerats. Men trots att ämnet är detsamma, är greppet på ämnet varierande. Vid sidan av generallöjtnant Harald Öhquists »Vinterkriget 1939—40 ur min synvinkel», byggd på armékårskommendörens egna dagboksanteckningar, kontrasterar Eero Kuussaaris och Vilho Niitemaas »Finlands krig 1941—45» sakliga nästan torra redogörelse, utarbetad på basen av Krigsarkivets material. Jarl Galléns »Tre bataljoner» återger ett finlands-svenskt regementes öden under de hårda försvarsstriderna på Karelska näset sommaren 1944. Betecknande är att de minsta enheter herrar Kuussaari-Niitemaa ägnar sin uppmärksamhet är divisioner (arméfördelningar) eller brigader. Öhquist räknar med regementen eller bataljoner medan Gallén t. o. m. skildrar de enskilda individernas upplevelser och insatser.

Öhquists bok, som behandlar den tidigaste fasen av Finlands insats i det andra världskriget, är ett rätt enastående dokument. General Öhquist var som bekant kommendör (chef enligt svensk militärterminologi) för den armékår på Karelska näset, på vars avsnitt de häftigaste och slutligen avgörande striderna utkämpades. Det finns väl få — om några — motstycken till att en person i hans ansvarsfulla ställning under tider av högsta krigiska aktivitet, gett sig tid att kontinuerligt göra anteckningar om de viktigaste händelserna. Dagboksanteckningarna bli verkligen vinterkriget ur general Öhquists synvinkel, sådant det då, också under den hårdaste ryska press, måste ha tett sig för honom. Det är alltså ingen objektiv och slutgiltig analys av vinterkriget vi få, utan en mycket personligt färgad skildring — mitt i anteckningarna om ryska pansaranfall och artillerikoncentrationer kommer några rader om fru Brita och pojarna eller om den obetalda kyrkoskatten. Därmed vare inte sagt att den uppfattning krigshistorikerna en gång i framtiden kommer att ha, behöver skilja sig från Öhquists.

Dagboksanteckningarna, som fyller huvudparten av boken, kompletteras av utmärkta kartbilagor. Med tillhjälp av dessa kan man i detalj följa krigsoperationerna på armékårens avsnitt från krigets första dag till Moskvafreden. För militärer och militärt intresserade blir boken en utomordentligt fängslande lektyr. Dess värde ökas ytterligare av Öhquists redogörelse för krigsförberedelserna och den finländska arméns krigsberedskap samt av de allmänna reflexioner han avslutar sin framställning med.

Det är fantastiskt att se huru försummad arméns utrustning var, huru stor bristen på pansarvärnsvapen, artilleri, artilleriammunition. Det ersättningsmanskaper, som sändes ned till Karelska näset saknade ofta både vapen och uniformer. Bristen på tält t. ex. gjorde att trup-

perna före krigsutbrottet inte kunde grupperas på ändamålsenligaste sätt. När freden kom, hävdar Öhquist, kunde armén maximalt ha hållit ut ett par dagar till. Orsaken därtill var inte så mycket bristen på levande kraft, utbildat manskap, som på artilleristisk eldkraft. Vid fredslutet hade högkvarteret endast 20 000 granater av olika kalibrar i sina depåer: den dagliga förbrukningen steg då, när man iakttog den yttersta sparsamhet, till 6—8 000 granater. För jämförelsens skull nämner författaren att ryssarna under en enda dag på ett 26 km brett frontavsnitt på sex timmar avfytrade över 200 000 granater. Därtill kommer att det föråldrade artilleriet i Finlands armé aldrig nådde fram till de ryska artilleriställningarna, utan fick nöja sig med att beskjuta anfallsformationer och stridsvagnsgrupperingar — med gott resultat beroende på överlägsen utbildning och teknik.

Många av de brister Öhquist påtalat i sin bok hade i fråga om arméns beredskap hävts vid krigsutbrottet 1941. Artilleriet, pansarvärnet och pansarvapnet liksom flyget hade förstärkts, truppersnas utrustning och utbildning stod nu på en helt annan nivå. Under den första krigssommaren stod 620 000 man, d. v. s. 16 procent av landets befolkning i arméns led. När man börjar läsningen av Kuussaaris-Niitemaas lapidariska framställning av krigsoperationerna 1941—45, skulle man gärna med Vinterkriget som bakgrund, önskat få kompletterande upplysningar just om dessa detaljer. Boken är publicerad som nr VIII i Krigshistoriska byråns vid Försvarsmaktens huvudstab publikationer, och det är också det strategiska, taktiska intresset, som dominerar. Som en första — och auktoritativ — framställning av krigshändelserna har den ett betydande värde. Det är fakta som framläggs utan förskönande omskrivningar eller kommentarer.

Förra hälften ägnas framryckningen i Östkarelen och på Karelska näset. Det framgår bl. a. klart att de snabba framgångarna utom en skicklig ledning och välutbildade trupper också får tillskrivas den ryska numerära underlägsenheten i samtliga anfallsriktningar, en omständighet som väl aldrig stod riktigt klar för de politiker, som i förlitan på den segerrika armén dröjde att draga Finland ur kriget. Man kan vidare läsa mellan raderna, att de tyska trupperna i norr på grund av sin ovana vid terrängförhållanden och ödemarkskrig, fick kämpa med betydande svårigheter och icke — i motsats till de finländska trupperna — nådde sina anfallsmål. De ryska trupperna stod däremot fullt på nivå med sin uppgift i ödemarkskrigets olika faser.

Efter några sidor om ställningskriget och de separata anfallsaktioner, som ryssarna gjorde åren 1942—1944, handlar den senare hälften av boken om striderna under den sista krigssommaren. Det som kanske förvånar allra mest när man läser detta avsnitt av boken, är huru överraskande också för högkvarteret det ryska anfallet på Näset kom. Man hade dock under loppet av våren 1944 anat sig till att någonting skulle ske, ja t. o. m. vidtagit vissa dispositioner, påskyndat befästningsarbetena m. m. Man visste inte ens att ryssarna förstärkte sina trupper på Näset sedan Leningrad befriats från inringning. (Betecknande är att undertecknad, som då tjänstgjorde som subalternofficer

Litteratur

på Näset i en av tyngdpunktsriktningarna, läste om det ryska anfallet i en huvudstadstidning.) Man förstår därför att de ryska chanserna att lyckas var så mycket större, då Finlands armé varken moraliskt eller fysiskt efter två års ställningskrig, var beredd att ta emot de ryska stötarna.

Frapperande är vidare att man inte under år av ställningskrig, hade förmått bygga ut några bakre försvarsställningar — de arbeten som utförts på huvudförsvarslinjen, voro alldeles för obetydliga. Bäst utbyggd var den s. k. VT-linjen (Vammelsuu-Taipale), som dock befann sig på endast 20—25 kilometers avstånd från första linjen. Med kännedom om det motoriserade krigets teknik, måste avståndet till VT-linjen betecknas som alldeles otillräckligt, om man en gång avsåg att där bereda trupperna tid för omgruppering i enlighet med lägets krav. Därtill kommer att VT-linjens södra del låg inom räckhåll för de med artilleri späckade ryska kustfortens eld, som sedermera spelade en viktig roll när det gällde att bryta igenom de försvarslinjer, som i kustsektorn besattes under reträtten.

Trots att det är för tidigt att uttala sig i frågan, kan man inte heller värja sig för intrycket, att de på Näset disponibla reserverna voro alltför fåtaliga. Det har sagts att försvaret av det vidsträckta Östkarelen krävde mycket stora styrkor. Man kan då fråga sig i vad mån ockupationen av Östkarelen överhuvudtaget var militärt berättigad, såsom man under kriget gjorde gällande — politiskt kom den ju att bli ödesdiger. Detta är inte platsen att rulla upp hela detta vidlyftiga problemkomplex: det kan räcka med en hänvisning till Öhquist, som (s. 353 f.) påtalar det faktum att under vinterkriget onödigt stora styrkor koncentrerades till fronterna norr om Ladoga, som dock låg relativt fjärran landets vitala delar. Hans uttalande torde ha relevans också i föreliggande fall.

Jarl Galléns bok, ett äreminne över det finlandssvenska infanteriregementet 13 och samtidigt en välmotiverad Ehrenrettung, kompletterar i många avseenden den bild av den sista sommarens strider som läsningen av »Finlands krig 1941—45» ger. Vissa avsnitt kan med fördel läsas parallellt. Regimentet kastades, tyvärr splittrat bataljonsvis, från Aunus till de allra häftigaste försvarsstriderna i och framför huvudförsvarslinjen, led fruktansvärda förluster i de blodiga drabbningarna vid Tali och Ihantala och bestod sitt prov med heder trots att ödet fogat det så, att de ställdes just där den ryska krigsmaskinen trängde fram med sin största kraft. Mot krigsledningens kalla — man är frestad att säga opersonliga — konstaterande av stridsgruppernas anmarsch och tillbakadragande, kontrasterar Galléns skildring skarpt, när han redogör för bataljon Laxéns och de svenska frivilligas insats i Ihantala-striderna. Det ligger också i sakens natur att man just hos Gallén får en både levande och skrämmande bild av de ryska angreppenas styrka och effektivitet, deras förkrossande överlägsenhet i fråga om materiel. På finländsk sida tryter det utom i fråga om den levande kraften, utvilade reserver, framför allt i fråga om pansarvärnsvapen och signalmateriel. Gallén förmodar själv (s. 255) att

Pansardivisionen var den enda operativa enhet i Finland, som förfogade över en någorlunda tidsenlig signalutrustning. Och gång på gång får man belägg för att en välbehörlig insats från artilleriets sida uteblir, då telefonförbindelserna mellan batteri och eldledare avbrutits (endast i undantagsfall användes radioförbindelser, som hade varit mindre sårbara för de ryska artillerikoncentrationerna).

De svenska bataljonernas insats i de häftiga striderna på Näset, fick — oförskyllt — ett dåligt och vanhedrande eftermäle, som avspeglades i både divisions- och armékårstelefonogram. Det berodde framför allt på att den högre ledningen inte i detalj hade situationen i främsta linjen klar för sig. Bataljonerna gjorde en helhjärtad insats och kämpade så långt det stod i mänsklig förmåga att hålla ut. Mot den »ryska ångvälden» var de, liksom grannbataljonerna, maktlösa. Så räknade bataljon Laxén och de svenska frivilliga efter Ihantalslaget 6 osårade officerare, 16 underofficerare och 78 man.

Sammanfattande kan sägas att de tre böckerna utgör ett betydande och välkommet tillskott till litteraturen om Finlands krig. De har också ett stort rent militärt intresse och kommer säkert åtminstone de två förstnämnda att vara grundläggande när historien om krigen 1939—1945 en gång slutgiltigt skrivs, och placeras på rätt plats i sitt allmänhistoriska och krigshistoriska sammanhang.

Patrick Bruun.

SOCIALBOKEN

Socialpolitiken i ett modernt samhälle är så vitt förgrenad att det knappast finns en enda människa, som helt i detalj behärskar det väldiga fältet, framhåller bland annat socialminister G. Möller i förordet till Ernst Michaneks »Socialboken».

I sin praktiska gärning behöver inte genomsnittsmedborgaren ha så stor kännedom om socialpolitiken i dess allmänna betydelse, även om det ur samhällsupplysande synpunkt vore önskvärt. Vad han däremot ofta kommer i kontakt med är den socialpolitik som formulerats till lagbestämmelser. Och det är inte så litet. Men det är inte enbart mängden av utfärdade lagar och författningstryck som gör den sociala lagstiftningen eller översikten av de sociala förmånerna så vansklig att överblicka. Svårigheten ligger främst i frågan: »Vad är aktuellt?» — Det är alltså anledning att med stor skepsis läsa om en social förmån eller liknande i en äldre upplaga i någon bok i hithörande ting. Det är väl också detta som gör att personer som i sitt yrke komma i daglig kontakt med den sociala lagstiftningen ofta bli specialister inom ett visst område t. ex. barnavårdslagstiftningen under det att den återstående sektorn behandlas med stor försiktighet och kanske olust.

En allmän kortfattad sammanfattning över det väsentliga i vår sociallagstiftning och över alla de sociala förmåner som stå svenska och i vissa fall utländska medborgare till buds fyller således väl sin

Litteratur

plats. Det är också en sådan sammanfattning Michanek gjort i sin bok som uppdelats i sju kapitel: 1) Socialförsäkringarna, 2) Allmän fattig- och barnavård, 3) Familjevården, 4) Bostadspolitiken, 5) Arbetsmarknadspolitiken, 6) Hälso- och sjukvården, 7) Övrigt. Dessa kapitel ha i sin tur indelats i 97 mindre avsnitt. Uppläggningsen av dessa avsnitt är i stort sett likartad. Först en historisk återblick, därefter lagens eller åtgärdens innebörd samt slutligen något om dess omfattning och kostnader. I allmänhet refereras i början av varje avsnitt, samt här och var i texten, till källorna, och främst bland dessa SOU, propositioner och författningar. Den som vill gå vidare får härigenom tidsbesparande hänvisningar.

Boken har all utsikt att bli populär. Den är lätthanterlig, överskådligt uppställd och lättläst. Dispositionen är klar och urvalet av sociala fakta är för en intresserad allmänhet väl proportionerat. Det är också detta samt de refererande avsnitten som är bokens styrka. Referaten och sammandragen äro mestadels riktiga vilket i och för sig är en prestation på ett sådant område som detta. En del fel finnas dock som gör att man i viktigare fall bör läsa källorna eller annan liknande litteratur parallellt. Författaren påstår sålunda att semester skall uttagas i ett sammanhang, men har glömt att tillägga »såframt icke överenskommelse om annan ordning träffas mellan arbetsgivaren och arbetstagaren», och har på ett annat ställe sammanblandat begreppen tvångsarbete och arbetsförläggande, för att nämna ett par exempel.

Det är inte dylika felaktigheter som gör att man blir misstänksam, även om de inge läsaren en viss känsla av osäkerhet, utan författarens påståenden och försåtliga formuleringar vid sidan av den refererande texten. Man skönjer nämligen en politisk propaganda som förtrar värdet av boken som saklig uppslagsbok för allmänheten. Två citat må belysa denna författarens färdighet. I sitt berättigade tack till socialministern för dennes inspirerande bistånd vid bokens tillkomst slutar Michanek: »För resten är det väl i stor utsträckning hans förtjänst (socialministerns) att en framställning av detta slag har blivit behövlig — i varje fall fanns före Gustav Möllers inträde i socialdepartementet just inte mycket socialpolitik att skriva böcker om.» — Det är ingen som vill taga ifrån socialministern äran att ha varit en av de drivande krafterna i skapandet av dagens social-Sverige. Han har varit i den ställningen att han har kunnat vara det. Men det är omöjligt av författaren att formulera på detta sätt i en uppslagsbok, som till skillnad från till exempel »Ett genombrott» inte riktar sig till fackföreningsfolket utan till svenska allmänheten. Vår socialpolitik är mycket omdebatterad och särskilt då dess praktiska utformning, som i vissa stycken uppenbart kunnat få en lyckligare och mera verklighetsbetonad karaktär.

Det andra citatet är hämtat ur avsnittet »Åtgärder mot arbetslöshet». Författaren skriver: »Vid 1930-talets ingång kom en ny arbetslöshetskris, som till en början med klen resultat bekämpades med i stort sett samma medel som tidigare använts. 1932 års riksdagsval och den nya socialdemokratiska regeringens tillkomst medförde emellertid, att helt nya vägar beträddes.» Ja, slutsatsen har författaren överlåtit åt

läsaren att tyda mellan raderna. Det är annars ett känt faktum att krisen redan var på väg att avta i Amerika vid denna tidpunkt. Sverige, med dess till utlandet i hög grad beroende näringsliv, påverkades givetvis även av detta förhållande. En redogörelse för de olika faktorer, inte bara arbetslöshetspolitiska, som bidrog till krisens övervinnande, i Sverige såväl som i utlandet, hade gjort framställningen mera objektiv. Man motar inte heller en kris enbart genom beredskapsarbeten och dylika åtgärder. En liknande kris i våra dagar skulle bland annat, förutom en planlagd internationell motoffensiv, fordra positiva åtgärder av företagen själva, av företagsnämnderna, av industriens produktionsråd i samarbete med arbetsmarknadsmyndigheter och arbetsmarknadens parter jämte en beredskapsplan för offentliga arbeten, som ju också utformats i samarbete med alla demokratiska partier i riksdagen. Att komma med en patentlösning är dock över huvud taget mycket vanskligt. —

Författarens påstående i samma kapitel att arbetsförmedlingen helt naturligt är det viktigaste organet och bästa sättet att omfördela och nyanskaffa arbetskraft är även värt att närmare granskas. Vad nyanskaffandet av arbetskraft anbelangar är kanske inte arbetsförmedlingens roll så självklar. Frågan är om inte arbetsförmedlingen i nuvarande konjunkturläge, med ännu så länge brist på arbetskraft, i vissa fall är ganska värdelös som rekryteringsorgan. Är det inte i stället pressen som är den pålitligaste rekryteringskällan? I nuvarande konjunkturläge bidrager dessutom otvivelaktigt arbetsförmedlingen till en icke önskvärd löneuppskrivande omsättning av arbetskraft. Förmedlingen är nämligen oförhindrad att förmedla arbetskraft till arbetsgivare som bjuda över inom respektive områden av parterna ingångna kollektivavtal.

Under en lågkonjunktur med arbetslöshet borde däremot arbetsförmedlingen inom flertalet fack vara tillräcklig rekryteringskälla.

Socialboken kan rekommenderas till den socialt intresserade lekmannen. Fackmannen, som är beroende i sitt arbete av korrekta uppgifter, kan även begagna sig av boken, men bör i viktigare fall studera källorna. För den senare torde boken även ha värde som hänvisningskälla. Med hänsyn till socialpolitikens snabba utveckling hälsas det med tillfredsställelse att författaren bebådar ett snart utgivande av en ny upplaga.

Lennart Gezelius.

OM KVINNORÖRELSE OCH YRKESKVINNOR

Yrkeskvinnors samarbetsförbund är ett relativt nytt men ingalunda obetydligt tillskott till Organisations-Sverige. Det bildades i slutet av 1944 med Karin Kock och Alva Myrdal som drivande krafter, och det har sedan det fr. o. m. 1945 började sin verksamhet utvecklats en avsevärd aktivitet. Förbundet är inte någon facklig sammanslutning med förhandlingsrätt i avtalsfrågor utan verkar som en typisk »pressure group» för att främja kvinnornas möjligheter till utbildning och för-

Litteratur

värvsarbete, bevaka deras rättigheter socialt och ekonomiskt och tillvarata deras intressen i lagstiftningsfrågor o. s. v. Bl. a. skall förbundet enligt sina stadgar »utgöra en central för insamling av uppgifter angående kvinnors anställnings- och arbetsförhållanden» och »genom upplysningsverksamhet, utredningar och rådgivning främja yrkeskvinnors intressen».

På dess föranstaltande utgavs för några år sedan en uppmärksam utredning rörande behörighetslagens tillämpning. Nu föreligger ett andra nummer i förbundets skriftserie, en bok betitlad *Kvinnorna och kvinnorörelsen i Sverige 1850—1950* av James Rössel (YSF:s skriftserie. Sthlm 1950. 144 sid. Pris kr. 3:50).

Uppslaget att utge en korfattad men ändå sakrik framställning av den svenska kvinnorörelsens utveckling under de senaste hundra åren måste betecknas som synnerligen lovvärt. Den tidigare litteraturen på detta område är splittrad och delvis inaktuell. Och att ämnet hör till de viktiga när det gäller samhällsstudiet både ur historisk och aktuell aspekt torde inte behöva närmare utvecklas.

Om initiativet till den här föreliggande skriften är sålunda endast gott att säga. Om utförandet kan sägas att det har både fel och förtjänster. En genomläsning ger anledning till några anteckningar i marginalen. Till förtjänsterna höra framför allt den mångsidighet och kringsyn, som präglar boken. Mångsidigheten, som i detta fall kanske är ganska lättvunnen, uppnås bl. a. genom kombination av flitigt utnyttjande av folkräknings- och annan statistik och litteraturhistoriska utblickar, varigenom de idéhistoriska sammanhangen också bli uppmärksammade. Det sistnämnda gäller dock huvudsakligen den första hälften av den period, som ämnet omspannar. När förf. kommer in ett stycke på 1900-talet tappas den tråden i stort sett bort. I den mån dessa utblickar förekomma, äro de emellertid ofta värdefulla. Så är t. ex. teckningen av Strindbergs hållning till »kvinnofrågan» i all sin sammanträngda korthet utmärkt klar och upplysande.

Boken skildrar i koncentrerad form och med föredömlig konkretion de sociala och rättsliga förhållandena för kvinnornas vidkommande vid tiden för kvinnorörelsens framträdande och redogör sedan i olika avsnitt för de genomgripande förändringar, som skett i dessa förhållanden fram till vår tid, varvid särskilt kvinnornas uppträdande i allt större utsträckning inom arbetslivet utanför hemmen uppmärksammas. Även kvinnorna och politiken får sitt särskilda kapitel. En annan huvudlinje i framställningen är självfallet redogörelsen för kvinnorörelsens organisationer, såsom Fredrika Bremer-förbundet, den kvinnliga rösträttsrörelsen, kvinnorna inom fackföreningsrörelsen, husmodersföreningarna och inte minst de speciella yrkeskvinnoorganisationerna av skilda slag, som numera i Yrkeskvinnors samarbetsförbund har sin sammanhållande topporganisation, vars föregångare var dels Svenska kvinnoföreningars samarbetskommitté (1934—44), dels Yrkeskvinnors riksförbund (1937—44).

Tyvärr är emellertid boken inte alltid pålitlig i sina sakuppgifter. Ibland häpnar man verkligen över vad förf. tillåter sig ifråga om misstag. Sålunda menar han att regeringsförslaget i rösträttsfrågan

1902, som gav Lindhagen anledning att ta upp kvinnorösträtten i en motion, var framlagt av ministären Lindman (s. 52)! Han talar vidare upprepade gånger om den för rec. okända folkskolestadgan av år 1852 (s. 22 f.). Och han tror att kvinnorna inte ha rösträtt i Frankrike (s. 13). Sådana fel ta sig illa ut i en bok, som rekommenderas som »uppslagsbok och handledning vid studier», och läsaren har svårt att få det rätta förtroendet för förf. sedan han passerat de sidorna.

Mindre graverande är att förf. anger 1936 i stället för 1934 som året för folkpartiets bildande (s. 98). En annan sakuppgift, som förefaller tvivelaktig, är den att »Internationella kvinnorådet» — den vedertagna svenska benämningen är f. ö. Internationella kvinnoförbundet — bildades 1893 (s. 14). Organisationen kom till stånd redan 1888, även om den första internationella kongressen inte hölls förrän 1893 i Chicago. Däremot bildades Internationella kvinnorösträttsalliansen ej 1888 utan 1904.

Ytterligare ett par invändningar rörande detaljer skola här göras. Det är oegentligt att som förf. gör räkna Centralförbundet för socialt arbete som en kvinnorörelsens organisation (s. 60). Reservationen »ehuru icke direkt förknippad[e] med kvinnosaken i trängre mening» är otillräcklig. I förf:s framställning framstår tillkomsten av Socialpolitiska institutet 1920 som ett verk främst av socialreformatoriskt intresserade inom kvinnorörelsen, vilket torde ge en något ensidig bild av verkliga förhållandet. Däremot saknar man ett omnämmande av en av de egentliga kvinnoorganisationerna, nämligen Svenska kvinnors medborgarförbund, som bildades 1921 och i viss mån kan betraktas som en fortsättning av den kvinnliga rösträttsrörelsens organisation, Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt, L. K. P. R. Medborgarförbundet har numera mycket liten betydelse, men då dess namn stundom förekommer i pressen, borde man av en skrift, som tagit till sin uppgift att allsidigt om än kortfattat behandla kvinnorörelsen i Sverige, kunna kräva att den skall ge någon upplysning även om den nämnda organisationen.

Utom av bristfälligheter av sådan art, som exemplifierats i det föregående, irriteras läsaren onekligen av en viss oreda och virrighet i förf:s framställning. På ett ställe förkunnas att det skall följa en redogörelse för de politiskt verksamma kvinnornas positioner inom riksdagspartierna. Vad som behandlas är i stället deras ställning inom rikspartierna (s. 98). I det närmast föregående avsnittet gör förf. följande konstaterande: »De kvinnliga insatserna inom utrednings- och kommittéarbetet förtjänar dessutom att särskilt framhävas. Allmänt talat har den kvinnliga medverkan i riksdagsarbetet just på detta område, det för svensk demokrati typiska utredningsväsendet, kanske lämnat deras största politiska insatser hittills.» (s. 98) Bortsett från den föga lysande språkliga utformningen måste man fråga, om förf. utan vidare sätter likhetstecken mellan riksdagens arbete och kommittéväsendet.

Rössel har i sin publicistiska verksamhet gjort sig känd som en av våra hetaste manliga feminister, men av polemisk hetta märks föga i denna bok. Låt vara att vissa avsnitt av skriften utgör ett ganska troget eko av den gängse kvinnorörelseargumentationen, några själv-

Litteratur

ständiga bidrag i tendentiöst syfte från förf:s sida är det inte fråga om. Förf. utgår liksom kvinnoaksagitationen från dogmen att kvinnorna systematiskt motarbetas. Att denna dogm inte har någon *generell* giltighet är emellertid numera lätt att bevisa. Här skall jag dock inte ingå på någon detaljkritik i dessa stycken; det får räcka med en allmän reservation. I ett avseende förtjänar förf. dock en eloge: Hans bok är fri från floskler på temat »samhällsmoderlighet».

Skriften avslutas med följande ord: »Friheten, själva grundförutsättningen för andra mänskliga värden, kan inte bestå, om förhållandena mellan könen bygger på tvång och våld. Och strävandena för frihetens förnyelse, i takt med samhällets och livsformernas förnyelse, tar aldrig slut. Däri ligger också kvinnorörelsens berättigande och outhärlighet även i framtiden.» (s. 138) Förf. menar alltså, att utan speciella kvinnoorganisationer — kvinnliga särorganisationer inom de politiska partierna, kvinnliga kamporganisationer inom arbetslivet o. a. — skulle förhållandena mellan könen brutaliseras till en fråga om »tvång och våld». Möjligheten att inom demokratiens normala ram genom samarbete i för män och kvinnor *gemensamma* organisationer utan någon form av dubbelorganisering och särställning för kvinnornas del skapa tillfredsställande relationer och ur helhetens synpunkt lyckliga lösningar avvisas. Tillvaron av en speciell kvinno-rörelse proklamerar som något outhärligt även för framtiden. Av den offentliga diskussionen att döma tycks dock inte ens alla kvinno-rörelsens aktiva krafter dela denna mening.

Frågan om kvinnoorganisationernas *raison d'être* och uppgifter i nuet och framtiden ställer sig olika för olika organisationer. Vad de politiska kvinnoförbunden beträffar är deras existensberättigande redan nu 30 år efter den politiska kvinnorörelsens införande svagt, och det blir svagare för varje år som går.

Olle Nyman.